ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

ଇଂରେଜ ଶାସନକୁ ପ୍ରତିରୋଧ

ଜୟୀରାଜଗୁରୁ :

ଇଂରେଜମାନେ ଭାରତକୁ ବାଣିଜ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଆସି ଧୀରେ ଧୀରେ ରାଜନୈତିକ ବ୍ୟାପାରରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ। ସେମାନେ ଗୋଟିକ ପରେ ଗୋଟିଏ ରାଜ୍ୟ ତାଙ୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ଯୋଗକରି ଚାଲିଲେ। ୧୮୦୩ରେ ସେମାନେ ଓଡ଼ିଶା ଅଧିକାର କଲେ । ଏହାର ପ୍ରତିବାଦ ହେଲା । ଖୋର୍ଦ୍ଧାରେ ୧୮୦୪ରେ ବିଦ୍ରୋହ ହେଲା । ଏହି ବିଦ୍ରୋହର ନେତୃତ୍ୱ ନେଇଥିଲେ ଜୟୀ ରାଜଗୁରୁ ।

ବାଲ୍ୟାବସ୍ଥା :

ସହିଦ ଜୟୀ ରାଜଗୁରୁ ୧୭୩୯ ଅକ୍ଟୋବର ୨୯ ତାରିଖ ତଥା ପବିତ୍ର କାର୍ତ୍ତିକ ମାସ ଶୁକ୍ଳ ନବମୀ ତିଥିରେ ପୁରୀ ନିକଟସ୍ଥ ବୀର ହରେକୃଷ୍ଣପୁର ଗ୍ରାମରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ପିତାଙ୍କ ନାମ ଚାନ୍ଦ ରାଜଗୁରୁ ଓ ମାତାଙ୍କ ନାମ ହାରାମଣି । ତାଙ୍କ ପୂର୍ବ ପୁରୁଷମାନେ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ରାଜାଙ୍କର ଉପଦେଷ୍ଟା ଓ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଗୁରୁଥିଲେ । ତେଣୁ ପାରମ୍ପରିକ ରୀତିରେ ସେମାନଙ୍କୁ "ରାଜଗୁରୁ" ବୋଲି କୁହାଯାଉଥିଲା ।

(ଜୟୀ ରାଜଗୁରୁ)

ବାଲ୍ୟକାଳରେ ଜୟୀ ରାଜଗୁରୁ ସଂସ୍କୃତରେ ଅଗାଧ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ସେ ବେଦ, ପୁରାଣ ଓ ଧର୍ମ ଗ୍ରନ୍ଥ ଆଦି ଅଧ୍ୟୟନ କରି ହଜାର ହଜାର ଶ୍ଳୋକ ରଚନା କରିଥିବାରୁ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କୁ ବିଦ୍ୱାନ ଆଖ୍ୟା ଦିଆଯାଇଥିଲା ।

ରାଜସଭାରେ ଆବିର୍ଭାବ :

ଜୟୀ ରାଜଗୁରୁ ରାଜା ଦିବ୍ୟସିଂହ ଦେବଙ୍କ ରାଜସଭାରେ ପ୍ରଥମେ ଜଣେ ପଣ୍ଡିତ ଭାବେ ନିଯୁକ୍ତି ପାଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପିତା ଚାନ୍ଦ ରାଜଗୁରୁଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ସେ ମନ୍ତ୍ରୀ ତଥା ରାଜଗୁରୁଭାବେ ଅଧିଷ୍ଠିତ ହେଲେ । ତାଙ୍କ ଜ୍ଞାନ ଗାରିମାରେ ମୁଗ୍ଧହୋଇ ଆଠଗଡ ରାଜା ଧନଞ୍ଜୟ ହରିଚନ୍ଦନ ଜୟଦେବ ତାଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ରାଜସଭାକୁ ନେବାକୁ ଚାହିଁଲେ। ମାତ୍ର ସେ ଯାଇ ନ ଥିଲେ । ରାଜା ଦିବ୍ୟସିଂହ ଦେବଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ତାଙ୍କର ନାବାଳକ ପୁତ୍ର ୨ୟ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ରାଜା ହେଲେ । ଜୟୀ ରାଜଗୁରୁ ତାଙ୍କର ଅଭିଭାବକ ଭାବେ କାର୍ଯ୍ୟକଲେ । ସେ ୧୭୯୮ରେ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଶାସନ ନିୟନ୍ତ୍ରଣର କ୍ଷମତା ନିଜ ହାତକୁ ନେଲେ । ରାଜା ଦିବ୍ୟସିଂହଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ଛୋଟ ଛୋଟ ରାଜ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ତର୍ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା । ରାଜ୍ୟରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପଡ଼ିଲା। ଏଭଳି ଏକ ସଙ୍କଟକାଳୀନ ସମସ୍ୟାବହୁଳ ସମୟରେ ଜୟୀ ରାଜଗୁରୁଙ୍କ ଭୂମିକା ଅତି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିଲା ।

ତୁମପାଇଁ କାମ :

ଜୟୀ ରାଜଗୁରୁଙ୍କ ପରି ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ୟ ବିପ୍ଳବୀ ମାନଙ୍କର ତାଲିକା ପ୍ରସ୍ତୁତ କର ।

ପ୍ରଶାସନିକ ତଥା ସାମରିକ ପରିଚାଳନା :

ଏହି ସମୟରେ ଖୋର୍ଦ୍ଧାରେ ପାଇକମାନେ ଏକତ୍ରିତ ହେଲେ । ଜୟୀ ରାଜଗୁରୁ ପାଇକମାନଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧବିଦ୍ୟାରେ ଉପଯୁକ୍ତ ତାଲିମ ଦେବାପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଆଖଡ଼ାଶାଳା ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ । ପାଇକମାନେ ଦେଶପ୍ରେମରେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ହେଲେ । ଇଂରେଜମାନେ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଅଧିକାର କରିବାକୁ ଉପାୟ ଖୋଜିଲେ । ଇଂରେଜ ପ୍ରଶାସକ କର୍ଣ୍ଣେଲ ହାରକୋର୍ଟ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ରାଜାଙ୍କୁ କବଳିତ କରିବାକୁ କୁଟନୀତି ଅବଲମ୍ବନ କରି ନାନାପ୍ରକାର ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇଲେ । ଏକ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ପୁରସ୍କାର ପାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ

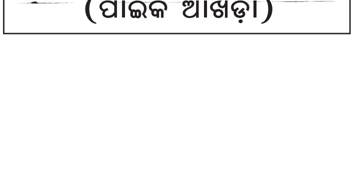

(ପାଇକ ଆଖଡ଼ା)

ତୁମେ ଜାଣିଛ କି ?

ଯେଉଁଠାରେ ଯୁଦ୍ଧ ନୃତ୍ୟ ଆଦି ଅଭ୍ୟାସ କରାଯାଏ ତାକୁ ଆଖଡ଼ାଶାଳା କୁହାଯାଏ । ଆଖଡ଼ାଶାଳାରେ ପାଇକମାନେ ସମର ଅଭ୍ୟାସ କରନ୍ତି ।

ସେ ହରାଇଥିବା ୪ଟି ମରହଟ୍ଟା କବଳିତ ପ୍ରଗଣା ଯଥା ରାହାଙ୍ଗ, ସରାଇ, ଚବିଶକୁଦ ଓ ଲେମ୍ବାଇ ଫେରି ପାଇବେ ବୋଲି ତାଙ୍କୁ ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଗଲା । ରାଜା ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କର ଲୋଭ ହେଲା । ସେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ । ଜୟୀ ରାଜଗୁରୁ ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱାସ ନ କରିବାକୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ । ରାଜା ମାନିଲେ ନାହିଁ । ଇଂରେଜମାନେ ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା କଲେ । ମୁକୁନ୍ଦଦେବ କୌଣସି ପ୍ରଗଣା ପାଇଲେ ନାହିଁ ।

ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଓ ଯୁଦ୍ଧ :

ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ବିରୋଧରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଜୟୀ ରାଜଗୁରୁ ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ । ରାଜା ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ଇଂରେଜମାନଙ୍କର କୌଣସି ଆଦେଶ ମାନିଲେ ନାହିଁ । ସେ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟନେଇ ଖୋର୍ଦ୍ଧାରୁ ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ତଡ଼ିବା ପାଇଁ ସ୍ଥିର କଲେ । ପାଇକସେନାଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ୧୮୦୪ ଅକ୍ଟୋବର ମାସରେ ପିପିଲିଠାରେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । କର୍ଣ୍ଣେଲ ହାରକୋର୍ଟ ମେଜର ଫ୍ଲେଚରଙ୍କୁ ମାନ୍ଦ୍ରାଜରୁ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କର ନେତୃତ୍ୱନେଇ ଆସିବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ । ମେଜର ଫ୍ଲେଚର ବହୁ ସୈନ୍ୟଧରି ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ପ୍ରାୟ ୩ ସପ୍ତାହ ପ୍ରବଳ ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗିଲା । ପାଇକମାନେ ବୀରତ୍ୱର ସହ ଲଢ଼ିଲେ । ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ଅତ୍ୟାଧୁନିକ ରଣକୌଶଳ ଓ ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର ନିକଟରେ ପାଇକସେନା ହାରମାନିଲେ । ୧୮୦୪ ଡିସେମ୍ବର ୪ ତାରିଖ ଦିନ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଇଂରେଜ ଅଧିକୃତ ହେଲା । ଇଂରେଜମାନେ ବରୁଣେଇ ଦୁର୍ଗ ଅଧିକାର କଲେ । ରାଜା ଦ୍ୱିତୀୟ ମୁକୁନ୍ଦଦେବ ଓ ଜୟୀ ରାଜଗୁରୁ ଦୁର୍ଗଛାଡି ପଳାୟନ କଲେ । ଡିସେମ୍ବର ୫ ତାରିଖଦିନ ରାଜାଙ୍କୁ ତଡ଼ିଦିଆଗଲା ବୋଲି ଘୋଷଣା କରାଗଲା । ଜୟୀରାଜଗୁରୁଙ୍କୁ ବହୁ ଚେଷ୍ଟାରେ ଧରାଗଲା । ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କୁ ବାରବାଟୀ ଦୁର୍ଗରେ ବନ୍ଦୀକରି ରଖାଗଲା । ତାପରେ ତାଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ କରାଯାଇ ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିର ଦାୟିତ୍ୱରେ ପୁରୀଠାରେ ରଖାଗଲା ।

ଜୟୀରାଜଗୁରୁ ଶହୀଦ ହେଲେ :

ଇଂରେଜମାନେ ବିଚାର କରି ଜୟୀ ରାଜଗୁରୁଙ୍କୁ ଦୋଷୀ ସାବ୍ୟସ୍ତ କଲେ । ଦଣ୍ଡ ସ୍ୱରୂପ ମେଦିନୀପୁରଠାରେ ଏକ ବରଗଛରେ ଦୁଇଡାଳକୁ ଏକାଠିକରି ସେଥିରେ ତାଙ୍କୁ ବାନ୍ଧି ଅତି ନିଷ୍ଠୁରଭାବରେ ଫାଶୀ ଦିଆଗଲା । ଶହୀଦ ବିପ୍ଳବୀ ଜୟୀ ରାଜଗୁରୁଙ୍କର ଦେଶପ୍ରେମ, ଦେଶଭକ୍ତି ଓ ତ୍ୟାଗର ପଟାନ୍ତର ନାହିଁ ।

ତୁମପାଇଁ କାମ :
ଶ୍ରେଣୀ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ସହାୟତାରେ ଜୟୀ ରାଜ ଗୁରୁଙ୍କ ନାଟିକା ପ୍ରସ୍ତୁତ କର ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ପାଇକ ବିଦ୍ରୋହ - (୧୮୧୭) ଓ ବକ୍ସି ଜଗବନ୍ଧୁଙ୍କ ଭୂମିକା

ଇଂରେଜମାନେ ୧୮୦୩ରେ ଓଡ଼ିଶାର ଉପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ଅଞ୍ଚଳ ଅଧିକାର କରି ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ଫଳରେ ଓଡ଼ିଶା ଶାସନ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ହାତରୁ ଇଂରେଜ ହାତକୁ ଗଲା । ଜୟୀ ରାଜଗୁରୁ ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ବିରୋଧକରି ଶହୀଦ ହେଲେ । ଏହାପରେ ରାଜନୈତିକ, ସାମାଜିକ ଓ ଅର୍ଥନୈତିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅସନ୍ତୋଷ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା । ଏହାଫଳରେ ଖୋର୍ଦ୍ଧାରେ ପାଇକ ବିଦ୍ରୋହ ସଂଗଠିତ ହେଲା ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ମୋଗଲ ଓ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ଶାସନ କାଳରେ ପଦାତିକ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ଥିଲେ । ସେମାନେ ସାଧାରଣ ସମୟରେ କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ ଓ ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ସୈନ୍ୟ ଭାବରେ ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିଲେ । ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କୁ 'ପାଇକ' କୁହାଯାଉଥିଲା । ନିମ୍ନଲିଖିତ କାରଣଯୋଗୁ ପାଇକମାନେ ଇଂରେଜ ମାନଙ୍କ ବିରୋଧରେ ବିଦ୍ରୋହ କଲେ ।

(ପାଇକ ବିଦ୍ରୋହ)

ରାଜନୈତିକ କାରଣ :

ଇଂରେଜ ସରକାର ଖୋର୍ଦ୍ଧା ରାଜା ଓ ତାଙ୍କ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଜୟୀ ରାଜଗୁରୁଙ୍କୁ ଫାଶୀଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତ କଲେ । ଏଥିରେ ଜନସାଧାରଣ କ୍ଷୁବ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ ।

ସାମାଜିକ ତଥା ଅର୍ଥନୈତିକ କାରଣ :

ଇଂରେଜ ଶାସକମାନେ ଓଡ଼ିଶାବାସୀଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନ୍ୟାୟ କଲେ । ସେଥିରେ ଓଡ଼ିଶାବାସୀ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ । ସାଧାରଣ ଲୋକମାନେ ଆର୍ଥିକ ଅନାଟନର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେଲେ । କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ ପାଇକମାନଙ୍କର ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ ପନ୍ଥା ଥିଲା, କିନ୍ତୁ ଯୁଦ୍ଧ ସମୟରେ ସେମାନେ ଯୁଦ୍ଧ କରୁଥିଲେ ବୋଲି ବିନା କରରେ ଜମି ଉପଭୋଗ କରୁଥିଲେ । ଇଂରେଜମାନେ ଓଡ଼ିଶା ଦଖଲ କରିବାପରେ ସେହି ଜମି ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଖଜଣା ଦେବାକୁ

ପଡ଼ିଲା । ଖଜଣା ଆଦାୟବେଳେ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନେ ପାଇକମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନ୍ୟାୟ ଅତ୍ୟାଚାର କଲେ । ଖଜଣା ହାର ବଢ଼ାଇ ଦିଆଗଲା । ଫସଲ ହାନି ହେଉଥିବା ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ଅଧିକ ରାଜସ୍ୱ ଆଦାୟ କରାଗଲା । ସାଧାରଣ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଶାସକ ସମ୍ବେଦନଶୀଳ ହେଲେ ନାହିଁ । ରାଜାଙ୍କ ସମୟରେ କଉଡ଼ି ବିନିମୟର ମାଧ୍ୟମ ରୂପେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ଇଂରେଜମାନେ ଟଙ୍କା ଆକାରରେ ଖଜଣା ଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ କଲେ । ଟଙ୍କା ଦେଇ ନ ପାରିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ଜମିରୁ ଉଚ୍ଛେଦ କରାଗଲା ।

ତୁମପାଇଁ କାମ :
ପାଇକମାନେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବା ଅସ୍ତ୍ରଶସ୍ତ୍ର, ପୋଷାକ ଏବଂ ଯୁଦ୍ଧକରିବାର ଶୈଳୀ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କର ।

ସରକାରୀ ଆଇନ ଓ ନୀତିନିୟମ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦ କରାଗଲା ନାହିଁ । ଏହା ବଙ୍ଗଳା ଓ ପାର୍ସୀ ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦିତ ହେଲା । ଏହା ଫଳରେ ପ୍ରଜାମାନେ ସରକାରୀ ନୀତିନିୟମ ବୁଝିପାରିଲେ ନାହିଁ । ଏହାର ସୁଯୋଗରେ ପ୍ରଶାସନିକ ଅଫିସର ଓ ପୋଲିସ କର୍ମଚାରୀ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅତ୍ୟାଚାର କଲେ ।

ସ୍ୱତ୍ତ୍ୱମିଆଦୀ ଭୂରାଜସ୍ୱପ୍ରଥା ପ୍ରଚଳିତ ହେଲା । ଓଡ଼ିଆ ଜମିଦାରମାନେ ଠିକ୍ ସମୟରେ ରାଜସ୍ୱ ପୈଠ କରି ନପାରି ଜମିଦାରୀ ହରାଇଲେ । ବଙ୍ଗର ଧନୀକ ଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ଏହି ଜମିଦାରୀ କିଣିଲେ । ସେମାନେ ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କଠାରୁ ଅଧିକ ହାରରେ ରାଜସ୍ୱ ଆଦାୟ କଲେ । ଏହାଫଳରେ ଲୋକମାନେ ଅର୍ଥନୈତିକ ଅତ୍ୟାଚାରରେ ଅତିଷ୍ଠ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ସରକାର ଲବଣ ନୀତିରେ ଏକଚାଟିଆ ମନୋଭାବ ପୋଷଣ କଲେ । ପୂର୍ବରୁ ସେମାନେ ମୁକ୍ତଭାବରେ ଲୁଣମାରି ବ୍ୟବହାର କରିପାରୁଥିଲେ । ଇଂରେଜ ଶାସନ କାଳରେ ଲୋକମାନେ ଲୁଣମାରି ବ୍ୟବହାର କରିବାର ଅଧିକାରରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେଲେ । ଲୁଣ ଦର ପୂର୍ବାପେକ୍ଷା ୬ ଗୁଣ ଅଧିକ ହୋଇଗଲା । ଲୁଣଭଳି ଏକ ନିତ୍ୟବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ ଦ୍ରବ୍ୟ ଲୋକ କିଣି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ସରକାରଙ୍କର ଲବଣ ତଥା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅର୍ଥନୀତି ଉପରେ ସାଧାରଣ ଅସନ୍ତୋଷ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା ।

ତୁମପାଇଁ କାମ :
ଏକ ଗ୍ରାମ ସଭା ଡକାଇ ଲବଣ ସମସ୍ୟା ଉପରେ ଆଲୋଚନା କର ।

ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କାରଣ :

ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କର ପ୍ରିୟାପ୍ରୀତି ତୋଷଣଭାବ, ଅନ୍ୟାୟ, ଅତ୍ୟାଚାର, ଅମଲାମାନଙ୍କର ଦୁର୍ନୀତି, ବଙ୍ଗଳା ଅଫିସରମାନଙ୍କର ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଦୁର୍ବ୍ୟବହାର ଓ ସର୍ବୋପରି ସର୍ବରାକାରମାନଙ୍କ କୁଟ ଚକ୍ରାନ୍ତରେ ଖୋର୍ଦ୍ଧା ରାଜାଙ୍କ ସେନାପତି ଜଗବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ଜମିଦାରୀରୁ ବଞ୍ଚିତ କରିବା ଯୋଗୁଁ ଖୋର୍ଦ୍ଧାରେ ପାଇକ ବିଦ୍ରୋହ ହୋଇଥିଲା ।

ତୁମେ ଜାଣିଛ କି ?
ଖଜଣା ଅସୁଲ କରି ଜମିଦାର ବା ସରକାରଙ୍କ ଠାରେ ଦାଖଲ କରିବା କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ସର୍ବରାକାର କୁହାଯାଏ ।

ବକ୍ସି ଜଗବନ୍ଧୁ ଙ୍କ ଭୂମିକା :

(ବକ୍ସି ଜଗବନ୍ଧୁ)

ବକ୍ସି ଜଗବନ୍ଧୁଙ୍କ ପୁରା ନାଁ ଥିଲା ବକ୍ସି ଜଗବନ୍ଧୁ ବିଦ୍ୟାଧର ଭ୍ରମରବର ରାୟ ମହାପାତ୍ର । 'ବକ୍ସି' ଅର୍ଥ ସେନାପତି । ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କର ଚକ୍ରାନ୍ତରେ ସେ ରାଜାଙ୍କଠାରୁ ପାଇଥିବା ଚୋଡ଼ଗଂମଣ୍ଡଳର ଜାଗିରୀ ହରାଇଲେ । ତେଣୁ ସେ କ୍ଷୁବ୍ଧ ହେଲେ । ଆଗରୁ ସାଧାରଣ ଜନତା ଓ ପାଇକମାନେ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଥିଲେ । ଏହି ସୁଯୋଗରେ ବକ୍ସି ଜଗବନ୍ଧୁ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ପାଇକମାନଙ୍କର ନେତୃତ୍ୱନେଲେ । ଜଗବନ୍ଧୁଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନ୍ୟାୟ ହୋଇଛିବୋଲି ବିଦ୍ରୋହୀ ଜନତା ଅନୁଭବ କଲେ । ବକ୍ସିଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ପାଇକମାନେ ସଂଗଠିତ ହେଲେ ।

ତୁମେ ଜାଣିଛ କି ?
ସୈନିକ ବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ପୁରସ୍କାର ସ୍ୱରୂପ ନିଷ୍କର ଜମିକୁ ଜାଗିରୀ କୁହାଯାଏ ।

ବିଦ୍ରୋହୀ ପାଇକମାନେ ବାଣପୁରଥାନା ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ଅନେକ ପାଇକ ଓ ସାଧାରଣ ଜନତା ବିଦ୍ରୋହରେ ସାମିଲ ହେଲେ । ବିଦ୍ରୋହୀମାନେ ଖଜଣାଖାନା ଲୁଟ୍ କଲେ । ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନେ ସ୍ଥାନଛାଡି ପଳାଇଲେ । ଇଂରେଜ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କୁ ବଣ ଜଙ୍ଗଲରେ ଲୁଚି ଲୁଚି ରହି ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ବିଦ୍ରୋହୀମାନେ ପୁରୀରେ ପହଞ୍ଚି ରାଜା ଦ୍ୱିତୀୟ ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କୁ ଖୋର୍ଦ୍ଧାରାଜା ରୂପେ ଘୋଷଣାକଲେ । ତାଙ୍କୁ

ଖୋର୍ଦ୍ଧା ନେବାପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେବାରୁ ଇଂରେଜ ସରକାର ତାଙ୍କୁ ବାରବାଟୀ ଦୁର୍ଗରେ ବନ୍ଦୀ କରି ରଖିଲେ ।

ତୁମପାଇଁ କାମ :
ବକ୍ସି ଜଗବନ୍ଧୁଙ୍କ ନାମରେ ନାମିତ ଓଡ଼ିଶାର ଶିକ୍ଷାନୁଷ୍ଠାନଗୁଡ଼ିକର ନାମ ଲେଖ । ଏଗୁଡ଼ିକ କେଉଁ ଠାରେ ଅବସ୍ଥିତ ଲେଖ ।

ଏହି ବିଦ୍ରୋହ ପୁରୀ ଜିଲ୍ଲାର ବାଣପୁର, ପିପିଲି ଓ ଗୋପ ଅଞ୍ଚଳକୁ ବିସ୍ତାରିତ ହୋଇଥିଲା । କଟକ ଜିଲ୍ଲାର ଝଙ୍କଡ ଓ କୁଜଙ୍ଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହା ବ୍ୟାପିଥିଲା । ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ କରିବାପାଇଁ ଇଂରେଜମାନେ ଆପ୍ରାଣ ଉଦ୍ୟମ କଲେ । ଅନେକ ବିଦ୍ରୋହୀ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କଲେ । ବକ୍ସି ଜଗବନ୍ଧୁ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କଲେ ନାହିଁ । ୧୮୨୩ରେ ତାଙ୍କର ସମ୍ପତ୍ତି ବାଜ୍ୟାପ୍ତ କରି ଦିଆଗଲା । ସେ ଆତ୍ମସମର୍ପଣ କଲେ । ତାଙ୍କୁ ସସମ୍ମାନେ ବୃତ୍ତି ପ୍ରଦାନ କରାଯିବ ବୋଲି ଇଂରେଜ ସରକାର ଘୋଷଣା କଲେ । ତେଣୁ ସେ ଦୀର୍ଘଦିନର ଆତ୍ମଗୋପନ ପରେ ୧୮୨୫ ମେ' ମାସରେ କଟକ ସହରରେ ଇଂରେଜସରକାରଙ୍କ ନିକଟରେ ଆତ୍ମ ସମର୍ପଣ କଲେ । ତାଙ୍କୁ କଟକ ସହରରେ ନଜରବନ୍ଦୀ କରି ରଖାଯାଇଥିଲା । ୧୮୨୯ ଜାନୁଆରୀ ୨୪ ତାରିଖ ଦିନ ସେ ଇହଲୀଳା ସମ୍ବରଣ କଲେ ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ଆଦିବାସୀ ବିଦ୍ରୋହ :

ଘୁମୁସରରେ କନ୍ଧ ବିଦ୍ରୋହ :

୧୮୩୫ରେ ଇଂରେଜ ସରକାର ଦକ୍ଷିଣ ଓଡ଼ିଶାର ଘୁମୁସର ଅଧିକାର କରି କନ୍ଧମାନଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ବିସ୍ତାର କଲେ । କନ୍ଧମାନେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ପ୍ରତିରୋଧ କଲେ । ଏହାକୁ 'ଘୁମୁସର ବିଦ୍ରୋହ' କୁହାଯାଏ । ଦୋରା ବିଶୋଇ ଓ ଚକରା ବିଶୋଇ ଏହି ବିଦ୍ରୋହର ନେତୃତ୍ୱ ନେଇଥିଲେ ।

ଘୁମୁସର ରାଜା ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ କର ଦେଇପାରିଲେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ୧୮୩୫ରେ ଇଂରେଜ ସରକାର ତାଙ୍କୁ କ୍ଷମତାଚ୍ୟୁତ କଲେ । ଦୋରା ବିଶୋଇ କନ୍ଧମାନଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ନେତାଥିଲେ । ସେ ରାଜା ଧନଞ୍ଜୟଙ୍କର ଏକାନ୍ତ ବିଶ୍ୱସ୍ତ ଅନୁଗାମୀ ଥିଲେ । ସେ କନ୍ଧମାନଙ୍କୁ ଏକାଠି କରି ବିଦ୍ରୋହ ଆରମ୍ଭ କଲେ । କନ୍ଧମାନେ ଇଂରେଜ ସୈନ୍ୟବାହିନୀକୁ ଆକ୍ରମଣ କରି ସେମାନଙ୍କର ବହୁତ କ୍ଷତି କଲେ । କନ୍ଧ ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ କରିବାକୁ ମାନ୍ଦ୍ରାଜରୁ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ଆସିଥିଲେ ।

ଦୋରା ବିଶୋଇଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ କନ୍ଧମାନେ ଇଂରେଜ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ଉପରେ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ୧୩ ଜଣ ସୈନ୍ୟ ଓ ୨ ଜଣ ସେନାପତି ନିହତ ହେଲେ । ଇଂରେଜମାନେ ଯୁଦ୍ଧ ବନ୍ଦ କଲେ । କନ୍ଧମାନଙ୍କୁ ଆଉ କର ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବନାହିଁ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରାଗଲା । ତଥାପି କନ୍ଧମାନେ ନ ମାନି ବିଦ୍ରୋହ ଚାଲୁ ରଖିଲେ । ଇଂରେଜ ସରକାର ଦୋରା ବିଶୋଇକୁ ଧରାଇ ଦେବାପାଇଁ ପାଞ୍ଚ ହଜାର ଟଙ୍କାର ପୁରସ୍କାର ଘୋଷଣା କଲେ । ଦୋରା ବିଶୋଇଙ୍କୁ ଅନୁଗୋଳରେ ଧରାଯାଇ ମାନ୍ଦ୍ରାଜକୁ ପଠାଗଲା। ସେଠାରେ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇଥିଲା ।

ତୁମପାଇଁ କାମ :
ଓଡ଼ିଶାରେ ରହୁଥିବା ବିଭିନ୍ନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କ ବେଶଭୂଷା, ଚାଲିଚଳନ ଆଦି ବିଷୟରେ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କର ।

ଚକରା ବିଶୋଇ ଦୋରା ବିଶୋଇର ପୁତୁରା ଥିଲେ । ଇଂରେଜ ସରକାର କନ୍ଧମାନଙ୍କର ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥାପ୍ରତି ଧ୍ୟାନ ଦେଉନଥିଲେ । ୧୮୪୬ରେ କନ୍ଧମାନେ ପୁଣି ବିଦ୍ରୋହ କଲେ । ବଣ ଜଙ୍ଗଲରେ ଲୁଚିରହି **ଚକରା** ଓ ତାଙ୍କ ଅନୁଗାମୀମାନେ ଇଂରେଜ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ଉପରେ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ଇଂରେଜ ସୈନ୍ୟମାନେ ତାଙ୍କ ଆକ୍ରମଣକୁ ପ୍ରତିରୋଧ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ସେତେବେଳର ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଜେନେରାଲ **ଡେଲ୍‌ହାଉସୀ** ଚକରା ବିଶୋଇଙ୍କୁ ଧରାଇଦେବା ବିନିମୟରେ ତିନିହଜାର ଟଙ୍କାର ପୁରସ୍କାର ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ । ଚକରା ବିଶୋଇ ସୋନପୁର ରାଜାଙ୍କ ଆଶ୍ରୟ ନେଇଥିବାର ଇଂରେଜଶାସକ ଜାଣିବାକୁ ପାଇଲେ । ସେ ଚକରା ବିଶୋଇକୁ ସମର୍ପଣ କରିବାକୁ ଆଦେଶଦେଲେ। ବୌଦ ରାଜା ଚକରା ବିଶୋଇଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିବାର ସନ୍ଦେହକରି ତାଙ୍କ ସମ୍ପତ୍ତି ବାଜ୍ୟାପ୍ତ କରିବାକୁ ଚେତାବନୀ ଦେଇଥିଲେ ।

ଚକରା ବିଶୋଇ ଯୁବ କନ୍ଧମାନଙ୍କୁ ନେଇ ବିଦ୍ରୋହ ଚାଲୁରଖିଲେ । ଇଂରେଜଶାସକ ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ କରିବାକୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଶାସନ ନିଜ ହାତକୁ ନେଲେ । କନ୍ଧମାଳ ଇଂରେଜ ହାତକୁ ଗଲା । ଚକରା ବିଶୋଇ ଘୁମୁସର ଗଲେ। ଘୁମୁସର ରାଜ ପରିବାର ତାଙ୍କ ରହିବା ଚାହିଁଲେ ନାହିଁ । ଫଳରେ ସେ କଳାହାଣ୍ଡିର ମଦନପୁର ଓ ପରେ ବଲାଙ୍ଗୀରର ପାଟଣାକୁ ଚାଲି ଆସିଲେ। ତାଙ୍କୁ ଧରିବାପାଇଁ ଚାରିଆଡ଼େ ପରୱାନା ପଠାଗଲା, ମାତ୍ର ସବୁ ବିଫଳ ହେଲା । ସେ ଧରାପଡ଼ିଲେ

ନାହିଁ । ୧୮୫୬ ସୁଦ୍ଧା ତାଙ୍କ ବିଷୟରେ କିଛି ଖବର ମିଳିଲା ନାହିଁ । ସେ ନିଖୋଜ ରହିଗଲେ । ବହୁ ବାଧାବିଘ୍ନ ମଧ୍ୟରେ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସେ ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ବିଦ୍ରୋହ ଚାଲୁ ରଖିଥିଲେ ।

ତୁମେ ଜାଣିଛ କି ?

ସରକାରୀ ନିର୍ଦ୍ଦେଶନାମା ଓ ଆଜ୍ଞାପତ୍ରକୁ ପରୁଆନା କୁହାଯାଏ ।

ତୁମପାଇଁ କାମ :

ଇଂରେଜ ବିରୋଧୀ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଦୋରା ବିଶୋଇ ଓ ଚକରା ବିଶୋଇଙ୍କର ଭୂମିକା ବିଷୟରେ ଅଧିକ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କର ।

କେନ୍ଦୁଝରର ଭୂୟାଁ ବିଦ୍ରୋହ :

ଓଡ଼ିଶାରେ ଇଂରେଜ ଶାସନ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯେଉଁ ଆଦିବାସୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ପ୍ରତିରୋଧ ସଂଗ୍ରାମ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ଦେଖାଯାଇଥିଲା, ସେଥିରୁ କେନ୍ଦୁଝରର ଭୂୟାଁ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ବିଦ୍ରୋହ ଅନ୍ୟତମ । ୧୮୬୮ରେ ଏହି ବିଦ୍ରୋହର ନେତୃତ୍ୱ ନେଇଥିଲେ ରତ୍ନା ନାୟକ । ତେଣୁ ଏହି ବିଦ୍ରୋହକୁ 'ରତ୍ନାମେଳି' ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ ।

କେନ୍ଦୁଝର ରାଜାଥିଲେ ଗଦାଧର ଭଞ୍ଜ । ତାଙ୍କପରେ ତାଙ୍କ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ବୃନ୍ଦାବନ ଭଞ୍ଜଙ୍କୁ ରାଜଗାଦିର ସୁଯୋଗ ଦିଆଗଲା ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ କମିଶନର ଥିଲେ ରେଭେନ୍ସା । ସେ ବୃନ୍ଦାବନ ଭଞ୍ଜଙ୍କୁ ଶାସନ ଗାଦିରୁ ବଞ୍ଚିତ କରି ଧନୁର୍ଜୟ ଭଞ୍ଜଙ୍କୁ ଗାଦିସୀନ କରାଇବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ । ଗଦାଧର ଭଞ୍ଜଙ୍କ ରାଣୀ ବିଷ୍ଣୁପ୍ରିୟା ଧନୁର୍ଜୟ ଭଞ୍ଜଙ୍କୁ ଚାହୁଁନଥିଲେ । ଆଦିବାସୀ ଭୂୟାଁ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ମଧ୍ୟ ଧନୁର୍ଜୟ ଭଞ୍ଜଙ୍କୁ ସମର୍ଥନ କରୁନଥିଲେ । ଭୂୟାଁମାନେ କୋହ୍ଲ ଓ ଜୁଆଙ୍ଗ ପ୍ରଭୃତି ଆଦିବାସୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟଙ୍କର ସହାୟତା ଓ ସମର୍ଥନରେ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କର ଏତାଦୃଶ ମନୋମୁଖୀ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପକୁ ବିରୋଧ କଲେ । ରତ୍ନା ନାୟକ ଏହି ମେଳିର ନେତୃତ୍ୱ ନେଲେ । ରତ୍ନା ନାୟକଙ୍କ ସହିତ ନନ୍ଦ ନାୟକ, ନନ୍ଦ ପ୍ରଧାନ, ବାବୁ ନାୟକ ଓ ପଦୁ ନାୟକ ପ୍ରଭୃତି ଅନେକ ନେତା ଯୋଗ ଦେଲେ । ସେମାନେ ୧୮୬୮ରେ ରାଜା ଧନୁର୍ଜୟଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହ କଲେ । ସେମାନେ ଖଣ୍ଡା, କୁରାଢ଼ୀ, ଧନୁଶର ଆଦି ଅସ୍ତ୍ରଧରି କେଉଁଝର ଗଡ଼ ଅବରୋଧ କଲେ । ଦେୱାନ ଓ ପୋଲିସବାଲାଙ୍କୁ କରାୟତ କରାଗଲା । ଇଂରେଜ ସରକାର ଅସୁବିଧାରେ ପଡ଼ିବାଭଳି ଅନୁଭବକଲେ । ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ସୈନ୍ୟ ଶିବିର ନଷ୍ଟ କରିଦିଆଗଲା । ଅନ୍ୟପକ୍ଷରେ ବଣାଇ, ପାଲଲହଡା, ଢ଼େଙ୍କାନାଳ ଓ ମୟୂରଭଞ୍ଜର ରାଜାମାନେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ । ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ କରାଗଲା । ଭୂୟାଁମାନେ ଆତ୍ମ ସମର୍ପଣ କଲେ । ରତ୍ନା ନାୟକ ଓ ନନ୍ଦ ନାୟକଙ୍କୁ ପ୍ରାଣଦଣ୍ଡ ଦିଆଗଲା ।

ତୁମପାଇଁ କାମ :

ଭୂୟାଁମାନଙ୍କ ଜୀବନଯାପନ ପ୍ରଣାଳୀ ବିଷୟରେ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କର ।

୧୮୯୮ରେ ଭୂୟାଁ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଧରଣୀଧର ଭୂୟାଁ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ବିରୋଧରେ ଏକ ମେଳିର ନେତୃତ୍ୱ ନେଲେ । ଏହାକୁ 'ଧରଣୀ ମେଳି' ବୋଲି କୁହାଯାଉଥିଲା । ରାଜା ଧନୁର୍ଜୟ ଭଞ୍ଜଙ୍କ ଶାସନରେ ପ୍ରଜାମାନେ ଶୋଷିତ ଓ ନିର୍ଯ୍ୟାତିତ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ । ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ବିଭିନ୍ନ କରଦେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ବେଠି ପ୍ରଥାର ପ୍ରଚଳନ ଥିଲା । ଲୋକମାନଙ୍କର ଅର୍ଥନୈତିକ ଅବସ୍ଥା ଦୁର୍ବିସହ ହୋଇପଡ଼ିଲା । ୧୮୯୧ରେ ବେଠିରେ ଏକ ବନ୍ଧ ନିର୍ମାଣ କରିବାକୁ ରାଜା ଆଦେଶ ଦେଲେ । ପ୍ରଜାମାନେ ଏହାକୁ ବିରୋଧ କରି ଏକାଠି ହେଲେ । ଧରଣୀଧର ଏହାର ନେତୃତ୍ୱନେଲେ । ରାଜକୋଷ ଓ କାରାଗାର ଆକ୍ରମଣ କରାଗଲା । ଧରଣୀଧର କେଉଁଝର ଗଡ ଦଖଲ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଶେଷରେ ସେ ବନ୍ଦୀ ହେଲେ । ଏହିପରିଭାବରେ ଧରଣୀମେଳିର ଯବନିକା ପଡ଼ିଲା । ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ କରାଗଲେ ମଧ୍ୟ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କର ଆଖି ଖୋଲି ଯାଇଥିଲା ।

ତୁମେ ଜାଣିଛ କି ?

ବିନା ବେତନ ବା ପାରିଶ୍ରମିକରେ ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ ସେବାକୁ **ବେଠି** କୁହାଯାଏ ।

କୋହ୍ଲ ବିଦ୍ରୋହ

ମୟୂରଭଞ୍ଜବାସୀ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ସହ ଭଲ ସମ୍ପର୍କ ରଖିଥିଲେ । ୧୮୧୦ରେ ଇଂରେଜ ଶାସକ ତ୍ରିବିକ୍ରମ ଭଞ୍ଜଙ୍କୁ ମୟୂରଭଞ୍ଜର ରାଜା ରୂପେ ସ୍ୱୀକାର କଲେ । ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ତାଙ୍କ ପୁତ୍ର ଯଦୁନାଥ ଭଞ୍ଜ ରାଜାଙ୍କ ସ୍ୱୀକୃତି ପାଇଲେ । ମୟୂରଭଞ୍ଜର ଆଦିବାସୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ମଧ୍ୟରେ କୋହ୍ଲ, ସାନ୍ତାଳ

ଓ ଭୂମିଜ ପ୍ରଭୃତି ପ୍ରଧାନ ଥିଲେ । ଘଟଣାକ୍ରମେ କୋହ୍ଲ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଇଂରେଜ ବିରୋଧୀ ବିଦ୍ରୋହ କରିଥିଲେ ।

କୋହ୍ଲ ଅଧିକୃତ ଜମିକୁ ଦଖଲ କରିବାପାଇଁ ସିଂହଭୂମି ରାଜା ଉଦ୍ୟମ କଲେ । ୧୮୨୦ରେ କୋହ୍ଲମାନେ ସିଂହଭୂମି ରାଜା ଘନଶ୍ୟାମ ସିଂହଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହ କଲେ । ରାଜା ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ କରି ନପାରି ଇଂରେଜ ଶାସକଙ୍କ ସହାୟତା ଲୋଡ଼ିଲେ । ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ ହେଲା । ବାମନଘାଟୀ ଜମିଦାର ମୟୂରଭଞ୍ଜ ରାଜାଙ୍କ ନିୟନ୍ତ୍ରଣରୁ ସ୍ୱାଧୀନ ରହିବାକୁ ଚାହିଁଲେ । ଅପର ପକ୍ଷରେ ରାଜା ଜମିଦାରଙ୍କୁ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର କ୍ଷମତା ଓ ଅଧିକାରରୁ ବଞ୍ଚିତ କରିବାକୁ ଚାହିଁଲେ । ଏହି ବିବାଦରେ ଜମିଦାରଙ୍କୁ କୋହ୍ଲମାନେ ସମର୍ଥନ କଲେ ।

୧୮୩୧ ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ ଇଂରେଜ କମିଶନର ଷ୍ଟକ୍‌ୱେଲ ରାଜା ଓ ବାମନଘାଟୀ ଜମିଦାରଙ୍କୁ ବିବାଦର ସମାଧାନ କରିବାକୁ ବାଲେଶ୍ୱର ଡକାଇଲେ । ଆଲୋଚନା ବିଫଳ ହେଲା । କୋହ୍ଲମାନେ ପୁଣି ବିଦ୍ରୋହ କଲେ । ଷ୍ଟକ୍‌ୱେଲ୍ ରାଜାଙ୍କୁ ବଳ ପ୍ରୟୋଗ ପୂର୍ବକ ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ କରିବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ । ବଙ୍ଗ ସରକାର ଥୋମାସ ଉଇଲକିନ୍‌ସନ୍‌ଙ୍କୁ ବିଦ୍ରୋହର ତଦନ୍ତ କରିବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ । ଉଇଲକିନ୍‌ସନ ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ କରିବାକୁ ବଙ୍ଗ ସରକାରଙ୍କୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ । ସରକାରଙ୍କ ହସ୍ତକ୍ଷେପ ଫଳରେ ମାଧବ ଦାସ ମହାପାତ୍ର ବାମନଘାଟୀର ଜମିଦାର ହେଲେ । ସରକାରଙ୍କର ଏହି ନୀତିକୁ ଷ୍ଟକ୍‌ୱେଲ୍ ପସନ୍ଦ କଲେ ନାହିଁ । ଫଳରେ ସେ ୧୮୩୨ରେ ନିଜ ପଦବୀରୁ ଇସ୍ତଫା ଦେଲେ ।

> **ତୁମପାଇଁ କାମ :**
> କୋହ୍ଲମାନଙ୍କ ସାମାଜିକ ଜୀବନ ବିଷୟରେ ଜାଣିବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକର ।

କୋହ୍ଲମାନେ ପୁଣି ହତ୍ୟା ଏବଂ ଲୁଣ୍ଠନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମାତି ଉଠିଲେ । ସେମାନେ ବାରମ୍ବାର ବିଦ୍ରୋହରେ ଲିପ୍ତରହି ବହୁତ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଭୋଗିଲେ । ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ କୋହ୍ଲମାନେ ଜମିଦାର ମାଧବଦାସ ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ ମାରିଦେବାକୁ ଧମକ ଦେଲେ । ମାଧବଦାସ ନରସିଂହଗଡ଼କୁ ପଳାୟନ କଲେ । ଏହି ସୁଯୋଗରେ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ରାଜା ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହାୟତାରେ କୋହ୍ଲମାନଙ୍କୁ ବାମନଘାଟୀରୁ ତଡ଼ି ଏହାକୁ ନିଜ ଅଧୀନକୁ ଆଣିଲେ, ମାତ୍ର କୋହ୍ଲମାନେ ସେମାନଙ୍କର ବିଦ୍ରୋହ ଅବ୍ୟାହତ ରଖିଲେ । ଉଇଲକିନ୍‌ସନ୍ ବଙ୍ଗ ସରକାରଙ୍କୁ ଏଥିରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିବାକୁ ସୁପାରିଶ କଲେ । କଟକ କମିଶନର ହେନେରୀ ରିକେଟ ମଧ୍ୟ ସାମରିକ କାର୍ଯ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ ପାଇଁ ବଙ୍ଗ ସରକାରଙ୍କୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ । ଏହା ଫଳରେ ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ କରିବାକୁ ସୈନ୍ୟ ବାହିନୀ ପଠାଗଲା । ବିଦ୍ରୋହୀମାନେ ଆତ୍ମ ସମର୍ପଣ କଲେ । ଏହା ଫଳରେ କୋହ୍ଲ ବିଦ୍ରୋହର ଅବସାନ ଘଟିଲା ।

ସାନ୍ତାଳ ବିଦ୍ରୋହ

ମୟୂରଭଞ୍ଜ ରାଜା ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଦେଓ ୧୯୧୨ ମସିହା ଫେବୃୟାରୀ ୨୨ ତାରିଖ ଦିନ ମୃତ୍ୟୁ ବରଣ କଲେ । ତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ତରଫରୁ ୩ ଜଣ ପ୍ରଶାସନିକ ଅଧିକାରୀ ମୟୂରଭଞ୍ଜର ଶାସନଭାର ଗ୍ରହଣ କଲେ । ସେମାନେ ବିଦେଶୀ ହୋଇଥିବାରୁ ଶାସନର ସୁପରିଚାଳନା ପାଇଁ ଆଞ୍ଚଳିକ ସର୍ଦ୍ଦାର, ପ୍ରଧାନ ଓ ଅମଲାମାନଙ୍କ ଉପରେ ନିର୍ଭର କଲେ । ଶାସକ ଓ ଶାସିତଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସମ୍ପର୍କ ରହିଲା ନାହିଁ । ଲୋକମାନେ ମଧ୍ୟ ନିଜ ରାଜ୍ୟରେ ବିଦେଶୀ ମୁଖ୍ୟଙ୍କୁ ସ୍ୱାଗତ କଲେ ନାହିଁ । ସେମାନେ ବିଦ୍ରୋହ କରିବାପାଇଁ ସୁଯୋଗ ଅପେକ୍ଷାରେ ରହିଲେ । ଏହି ବିଦ୍ରୋହ ସାନ୍ତାଳନେତା କଙ୍କାମାଝି ଓ କାଳିଆ ମହାନ୍ତଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ପରିଚାଳିତ ହୋଇଥିବାରୁ ଏହାକୁ 'ସାନ୍ତାଳ ବିଦ୍ରୋହ' କୁହାଯାଏ । ନିମ୍ନଲିଖିତ କାରଣଗୁଡ଼ିକ 'ସାନ୍ତାଳ ବିଦ୍ରୋହ' ପାଇଁ ଦାୟୀ ।

ରାଜସ୍ୱ ଆଦାୟ :

ଭଞ୍ଜ ଶାସନ କାଳରେ ସର୍ଦ୍ଦାର, ପ୍ରଧାନ, ମୁଖିଆ ଓ ଛାଟିଆମାନେ ରାଜସ୍ୱ ଆଦାୟ କରୁଥିଲେ । ସେମାନେ ସଂଗୃହୀତ ରାଜସ୍ୱର କେତେକାଂଶ ନିଜ ପାଇଁ ରଖି ଅବଶିଷ୍ଟାଂଶ ଜମା ଦେଉଥିଲେ । ଶସ୍ୟ ହାନି ହେଲେ ମଧ୍ୟ ରାଜସ୍ୱ ଆଦାୟ ହେଉଥିଲା । ରାଜସ୍ୱ ଦେଇ ନ ପାରିଲେ ଆଦାୟକାରୀମାନେ ଲୋକମାନଙ୍କର ଗୋମହିଷାଦି ପଶୁ ବିକ୍ରି କରିଦେଉଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ବାସଗୃହରେ ତାଲା ପକାଇ ଦେଉଥିଲେ ।

> **ତୁମପାଇଁ କାମ :**
> ସାନ୍ତାଳମାନଙ୍କ ଭାଷା ବିଷୟରେ ତଥ୍ୟ ସଂଗ୍ରହ କର ।

ଅମଲାମାନଙ୍କ ଅବହେଳା :

ରାଜାଙ୍କ ଶାସନ କାଳରେ ଅମଲାମାନେ ବାହାର ଅଞ୍ଚଳର ଲୋକଥିଲେ । ରାଜାଙ୍କପରେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ଶାସନ କାଳରେ ଏମାନେ ତାଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟରେ ଅବହେଳା କଲେ ।

ସେମାନେ ଗରିବ ଆଦିବାସୀଙ୍କୁ ଶୋଷଣ କଲେ । ସେଥିପାଇଁ ସାଧାରଣ ଜନତା ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ ।

ସମାଜରେ ଶ୍ରେଣୀ ବିଭାଗ :

୧୯୧୭ରେ ସାନ୍ତାଳ ବିଦ୍ରୋହପୂର୍ବରୁ ସମାଜରେ ମୁଖ୍ୟତଃ ଦୁଇଶ୍ରେଣୀର ଲୋକ ଥିଲେ । ସେମାନେହେଲେ 'ଶୋଷକ' ଓ 'ଶୋଷିତ'। ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀୟ ଧନୀକ ଗୋଷ୍ଠୀ ଥିଲେ ଶୋଷକ। କୃଷକ, ଶିଳ୍ପୀ ଓ ଗରିବ ସାନ୍ତାଳ ଆଦିବାସୀ ଥିଲେ 'ଶୋଷିତ' । ସମାଜରେ ଏହି ବୈଷମ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅସନ୍ତୋଷ ସୃଷ୍ଟି କଲା ।

ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କାରଣ :

ପ୍ରଥମ ବିଶ୍ୱଯୁଦ୍ଧ ବେଳେ ଇଂରେଜ ସରକାର ଫ୍ରାନ୍ସ୍‌ରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାପାଇଁ ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କୁ ପଠାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲେ । ଏହି ନୀତିକୁ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଯୁବରାଜ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜଦେଓ ସମର୍ଥନ କଲେ । ଯୁବ ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କୁ ଚୟନ କରିବାକୁ ସର୍ଦ୍ଦାରମାନଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦିଆଗଲା । ଏଥିରେ ଆଦିବାସୀ ଯୁବ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଉତ୍‌କ୍ଷିପ୍ତ ହେଲେ ।

ବିଦ୍ରୋହ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତି :

ଆଦିବାସୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଇଂରେଜ ବିରୋଧୀ ବିଦ୍ରୋହର ପରିକଳ୍ପନା କଲେ । ସାଂସ୍କୃତିକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଛଳରେ ସେମାନେ ଏକାଠି ହେଲେ । ଗ୍ରାମ ମୁଖିଆମାନେ ନେତୃତ୍ୱ ନେଲେ । ଯୁବକମାନେ ଘର ଘର ବୁଲି ବିଦ୍ରୋହର ବୀଜ ବୁଣିଲେ । ସାଧାରଣ ଜନତା ଇଂରେଜ ବିରୋଧରେ ସଂଗଠିତ ହେଲେ । ରେଣୁ ଗାଁର କାଳିଆ ମହାନ୍ତ, ବେତନଟୀର କଙ୍କା ମାଝୀ, ଚିତ୍ରଡ଼ାର ନୟନ ସିଂ ଓ ଭୀମ ମହାନ୍ତ ପ୍ରଭୃତି ନେତୃତ୍ୱ ନେଲେ ।

ବିଦ୍ରୋହର ଅଗ୍ରଗତି :

୧୯୧୭ ମସିହାରେ ବିଦ୍ରୋହୀମାନେ ଇଂରେଜ ବିରୋଧୀ ଅଭିଯାନ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ପ୍ରଥମେ ବେତନଟୀ ହାଟରେ ଇଂରେଜ ଶାସନ ଓ ଜମିଦାରଙ୍କ ଶୋଷଣକୁ ପ୍ରତିବାଦ କରାଗଲା । ଦୋକାନ ବଜାର ଲୁଣ୍ଠନ କରାଗଲା । ବ୍ରିଟିଶ ଅଫିସ ପୋଡ଼ି ଦିଆଗଲା । ବ୍ରିଟିଶ ଅଫିସର ଭୟରେ ପଳାଇଗଲେ । ବିଦ୍ରୋହୀମାନେ ବେତନଟୀ ଆୟତ୍ତ କରି ନେଲେ । ଇଂରେଜ ସରକାର ଭୀତତ୍ରସ୍ତ ହୋଇପଡ଼ିଲେ । ବିଦ୍ରୋହୀମାନେ ରାସ୍ତା ପୋଲ ଭାଙ୍ଗି ଦେଲେ । ଯୋଗାଯୋଗ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇଗଲା । ବିଦ୍ରୋହୀମାନେ କଙ୍କା ମାଝୀଙ୍କୁ ରାଜା, କାଳିଆ ମହାନ୍ତଙ୍କୁ ପ୍ରଧାନମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ନୟନ ସିଂଙ୍କୁ ସେନାପତିଭାବେ ସର୍ବସମ୍ମତିକ୍ରମେ ନିର୍ବାଚିତ କଲେ । କଙ୍କା-କାଳିଆ ସରକାର ଗଠନ କରାଗଲା ।

ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ :

ଇଂରେଜ ସରକାର ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ କରିବାକୁ ମୟୂରଭଞ୍ଜର ରାଜପରିବାରର ଶରଣାପନ୍ନ ହେଲେ । ରାଜା ଓ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ମିଳିତ ବାହିନୀଙ୍କ ଉପରକୁ ବିଦ୍ରୋହୀମାନେ ତୀର ନିକ୍ଷେପକଲେ । ବିଦ୍ରୋହୀମାନେ ଇଂରେଜ ସେନାଙ୍କର କମାଣ ଆକ୍ରମଣକୁ ପ୍ରତିରୋଧ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ସାଧାରଣ ଜନତାଙ୍କ ସମେତ ସମସ୍ତ ନେତା ଗିରଫ ହେଲେ । ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚହଜାର ବିଦ୍ରୋହୀ ବନ୍ଦୀ ହେଲେ । ଏହିପରି ଭାବରେ ବିଦ୍ରୋହର ଯବନିକା ପତନ ହେଲା ।

୧୮୫୭ ମସିହାର ମହାନ ବିଦ୍ରୋହ

ଇଂରେଜ ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀ ପ୍ରଥମେ ଦୁଇଟି ବିଷୟରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଉଥିଲେ । ପ୍ରଥମଟି ହେଲା ବାଣିଜ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକଚାଟିଆ କାରବାର କରିବା ଓ ଦ୍ୱିତୀୟଟି ହେଲା ଭାରତୀୟ ବଣିକମାନଙ୍କର କମ୍ପାନୀ ସହ ପ୍ରତିଯୋଗିତା ନ କରିବା । ଇଂରେଜମାନେ ନିଜ ଦ୍ରବ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟରେ ବିକ୍ରି କଲେ । କମ୍ପାନୀ କଲିକତା (ଆଧୁନିକ 'କୋଲକାତା'), ବମ୍ବେ (ଆଧୁନିକ 'ମୁମ୍ବାଇ') ଓ ମାଡ୍ରାସ (ଆଧୁନିକ 'ଚେନ୍ନାଇ') ରେ ବାଣିଜ୍ୟ କୋଠି ନିର୍ମାଣ କରିଥିଲେ। ବାଣିଜ୍ୟକୋଠି ଓ ଦୁର୍ଗଗୁଡ଼ିକୁ ରକ୍ଷାକରିବା ପାଇଁ ଏବଂ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ସୁରକ୍ଷା ଓ ବିସ୍ତାର ପାଇଁ କମ୍ପାନୀ ଏକ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ଗଠନ କଲେ । ଯେଉଁ ଭାରତୀୟମାନେ ଏହି ସୈନ୍ୟ ବାହିନୀରେ ଯୋଗ ଦେଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ସିପାହୀ କୁହାଯାଉଥିଲା । ୧୮୫୭ ମସିହାରେ ସେହି ସିପାହୀମାନେ କମ୍ପାନୀ ଶାସନ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହ କରିଥିଲେ । ଏହି ବିଦ୍ରୋହ ପାଇଁ ନିମ୍ନଲିଖିତ କାରଣଗୁଡ଼ିକ ଦାୟୀ ।

ରାଜନୈତିକ କାରଣ :

ଇଂରେଜମାନେ ବାଣିଜ୍ୟ କରିବାକୁ ଆସି ଶାସନ ଡୋରି ଧରିବାର ଲକ୍ଷ୍ୟ ପୋଷଣ କଲେ । ଗୋଟିକ ପରେ ଗୋଟିଏ ଦେଶୀୟ ଶାସକଙ୍କୁ ଜୟକରି ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାରକରି ଚାଲିଲେ । ଏତଦ୍‌ବ୍ୟତୀତ ୱେଲେସ୍‌ଲିଙ୍କ ସାମନ୍ତ ସନ୍ଧିପ୍ରଥା ଓ ଡ଼େଲହାଉସିଙ୍କ ରାଜ୍ୟସ୍ୱତ୍ୱଲୋପନୀତି ଦ୍ୱାରା ଅନେକ ଦେଶୀୟ ରାଜ୍ୟ ଇଂରେଜ

ସାମ୍ରାଜ୍ୟଭୁକ୍ତ ହୋଇଗଲା । ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ବାହାଦୁର ଶାହଙ୍କୁ ଲାଲକିଲ୍ଲାରୁ କୁତବକୁ ପଠାଇ ଦିଆଗଲା । ଅଯୋଧ୍ୟାକୁ ଇଂରେଜ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ମିଶାଇ ଦିଆଗଲା । ପେଶବା ଦ୍ୱିତୀୟ ବାଜିରାଓଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ ତାଙ୍କ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର ନାନା ସାହେବଙ୍କ ଭତ୍ତା ବନ୍ଦ କରିଦିଆଗଲା ।

ସାମାଜିକ କାରଣ :

ଇଂରେଜ ଶାସନ ପୂର୍ବରୁ ଭାରତୀୟ ସମାଜରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ କୁସଂସ୍କାର ଥିଲା । ଇଂରେଜ ଶାସନ ସମୟରେ ସତୀପ୍ରଥା ଉଚ୍ଛେଦ କରାଯାଇଥିଲା । ବିଧବା ବିବାହର ପ୍ରଚଳନ ହେଲା । ଅନ୍ୟଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କଲେ ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତିରୁ ବଞ୍ଚିତ ହେବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଆଇନହେଲା । ରେଳଗାଡି ଚଳାଚଳ ଓ ଡାକତାର ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରାଚୀନ ସଂସ୍କୃତି ପ୍ରତି ଏକ ହସ୍ତକ୍ଷେପ ବୋଲି ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ମନରେ ଆଶଙ୍କା ହେଲା । ଏହାଫଳରେ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଇଂରେଜ ବିରୋଧୀ ମନୋଭବ ସୃଷ୍ଟିହେଲା ।

ତୁମେ ଜାଣିଛ କି ?

ସ୍ୱାମୀର ଚିତାଗ୍ନିରେ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଝାସ ଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ କରିବା ସହିତ ସ୍ତ୍ରୀର ସହମରଣ ପ୍ରଥାକୁ ସତୀଦାହ ପ୍ରଥା କୁହାଯାଏ ।

ଧର୍ମଗତ କାରଣ :

ଇଂରେଜ ଶାସନକାଳରେ ପାଦ୍ରୀମାନେ ଲୋକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମ ପ୍ରତି ଆଗ୍ରହ ସୃଷ୍ଟିକଲେ । ଧର୍ମାନ୍ତରହେଲେ ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତି ପ୍ରଭାବିତ ନ ହେବା ପାଇଁ ଆଇନ ପ୍ରଣୀତ ହେଲା । ହିନ୍ଦୁମାନେ ସେମାନଙ୍କର ମୌଳିକ ଧର୍ମପ୍ରତି ଏହା ଅବାଞ୍ଛିତ ହସ୍ତକ୍ଷେପ ବୋଲି ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ ।

ସାମରିକ କାରଣ :

ଇଂରେଜ ଶାସନ କାଳରେ ସିପାହୀମାନଙ୍କୁ ନଗଣ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖାଯାଉଥିଲା । ସେମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଉତ୍ତମ ବ୍ୟବହାର ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଯାଉନଥିଲା । ଦୂରସ୍ଥାନକୁ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଯିବା ସମୟରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଅଧିକ ଆର୍ଥିକ ସୁବିଧା ଦିଆଯାଉନଥିଲା । ସେମାନେ ସ୍ୱଳ୍ପ ବେତନଭୋଗୀ ଥିଲେ । ଭାରତୀୟ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ତୁଳନାରେ ଗୋରା ସୈନ୍ୟମାନେ ଅଧିକ ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ପାଉଥିଲେ । ସିପାହୀମାନେ ତାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଧର୍ମ ବିଶ୍ୱାସରେ ସରକାର ଅଯଥା ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ଅନୁଭବ କଲେ । । ଯେଉଁ ସିପାହୀମାନେ ମଥାରେ ତିଳକ ଲଗାଉଥିଲେ ତାହାକୁ ନିଷିଦ୍ଧ କରାଗଲା । ସ୍ଥାନୀୟ ଟୋପି ବା ପଗଡି ପିନ୍ଧାଉପରେ କଟକଣା କରାଯାଇ ସାମରିକ ଟୋପି ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ ହେଲା । ସମୁଦ୍ର ପାର ହେଲେ ଜାତିଯାଏ ବୋଲି ଭାରତୀୟମାନଙ୍କର ଧାରଣା ଥିଲା । ସମୁଦ୍ରପାର ହୋଇ ଦେଶ ବାହାରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ ଯିବାକୁ ଆଇନ ପ୍ରଣୟନ କରି ବାଧ୍ୟ କରାଗଲା । ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥା ସିପାହୀମାନଙ୍କୁ କ୍ଷୁବ୍ଧ କଲା ।

ଅର୍ଥନୈତିକ କାରଣ :

ଲର୍ଡ କର୍ଣ୍ଣୱାଲିସ ଚିରସ୍ଥାୟୀ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ପ୍ରଚଳନ କଲେ । ଜମିଦାରମାନେ ମନଇଚ୍ଛା ଭୂରାଜସ୍ୱ ଆଦାୟ କଲେ । ଏହା ଫଳରେ କୃଷକ ଶ୍ରେଣୀ ଦରିଦ୍ର ହେଲେ ଓ ଅସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ । ଦେଶୀୟ ଶାସକମାନେ ସେମାନଙ୍କର ରାଜ୍ୟ ହରାଇବା ଫଳରେ ସେମାନଙ୍କ ଅଧସ୍ତନ କର୍ମଚାରୀମାନେ ବେକାର ହେଲେ । ଅନେକ ଜମିଦାରଙ୍କଠାରୁ ଜମିଦାରୀ ଛଡ଼ାଇ ନିଆଯାଇଥିଲା । ଡ଼େଲହାଉସୀଙ୍କ ସମୟରେ ପ୍ରାୟ ଅନେକ ଜମି ମାଲିକ ଜମି ହରାଇଲେ । ରାଜସ୍ୱ ଆଦାୟକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନେ କୃଷକମାନଙ୍କୁ ଶୋଷଣ କଲେ । ଭାରତରୁ କପା ଇଂଲଣ୍ଡକୁ ପଠାଯାଉଥିଲା । ସେଠାକାର କାରଖାନାରେ ଲୁଗା ତିଆରି ହୋଇ ଭାରତରେ ବିକ୍ରି ହେଉଥିଲା । ବ୍ରିଟିଶ ଶିଳ୍ପନୀତି ଯୋଗୁ ଦେଶୀୟ କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ ଲୋପ ପାଇଲା । ଲୋକମାନେ ବେକାର ହେଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମନ ମଧ୍ୟରେ ବିଦ୍ରୋହଭାବ ସୃଷ୍ଟିହେଲା ।

ତୁମପାଇଁ କାମ :

ବେଶୀ କଳକାରଖାନା ହେଲେ କୁଟୀର ଶିଳ୍ପ ଉପରେ କି ପ୍ରଭାବ ପଡ଼ିବ ଶ୍ରେଣୀ ଗୃହରେ ଆଲୋଚନା କର ।

ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କାରଣ :

୧୮୫୭ ମସିହାରେ ସିପାହୀମାନଙ୍କୁ ଏକପ୍ରକାର ବନ୍ଧୁକ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ଦିଆଗଲା । ଏହାକୁ ଏନ୍‌ଫିଲଡ ବନ୍ଧୁକ କୁହାଯାଉଥିଲା । ସେଥିରେ ଯେଉଁ ଗୁଳି ବ୍ୟବହାର କରାଯାଉଥିଲା ସେ ଗୁଳି ଏକପ୍ରକାର ଖୋଳରେ ରହୁଥିଲା । ସେହି ଖୋଳରେ ଗାଈ ଓ ଘୁଷୁରୀ ଚର୍ବିର ଲେପ ଦିଆଯାଇଛି ବୋଲି ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଗଲା । ବନ୍ଧୁକରେ ବ୍ୟବହାର ପୂର୍ବରୁ ସେହି ଖୋଳକୁ ସିପାହୀମାନଙ୍କୁ ଦାନ୍ତରେ ଛିଡ଼ାଇବାକୁ ପଡୁଥିଲା । ଉଭୟ ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନ୍ ସଂପ୍ରଦାୟର

ସିପାହୀମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଧର୍ମଉପରେ ଇଂରେଜମାନେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ଅନୁଭବ କଲେ । ତେଣୁ ସେମାନେ ଏନ୍‌ଫିଲଡ୍ ବନ୍ଧୁକ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ବିରୋଧ କଲେ ।

୧୮୫୭ ମସିହା ମାର୍ଚ୍ଚ ମାସ ୨୯ ତାରିଖ ଦିନ ସିପାହୀ ମଙ୍ଗଳ ପାଣ୍ଡେ ବଙ୍ଗର ବାରାକପୁରଠାରେ ଏନ୍‌ଫିଲଡ୍ ବନ୍ଧୁକ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ମନା କରିଦେଲେ । ଇଂରେଜ ଅଫିସର ତାଙ୍କୁ ବାଧ୍ୟ କରିବାରୁ ସେ ରାଗିଯାଇ ସେହି ବନ୍ଧୁକରେ ଇଂରେଜ ଅଫିସରଙ୍କୁ ହତ୍ୟାକଲେ । ମଙ୍ଗଳ ପାଣ୍ଡେ ହତ୍ୟା ଅପରାଧରେ ଅଭିଯୁକ୍ତହୋଇ ମୃତ୍ୟୁ ଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତ ହେଲେ । ସେହି ବର୍ଷ ମେ ମାସ ଦଶ ତାରିଖରେ ମିରଟର ସିପାହୀମାନେ ମଧ୍ୟ ସେହି ବନ୍ଧୁକ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ମନାକଲେ । ଏହା ୧୮୫୭ର ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ବିଦ୍ରୋହର ସ୍ଫୁଲିଙ୍ଗ ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟକଲା ଏବଂ ଅତିଶୀଘ୍ର ବିଦ୍ରୋହର ବହ୍ନି ଦେଶର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳକୁ ବ୍ୟାପିଗଲା ।

(ମଙ୍ଗଳ ପାଣ୍ଡେ)

ବିଦ୍ରୋହର ଅଗ୍ରଗତି :

ବିଦ୍ରୋହୀମାନେ ଇଂରେଜ କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କଲେ । ସେମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଘର ପୋଡି ପକାଇଲେ । ବୃଦ୍ଧ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ଦ୍ୱିତୀୟ ବାହାଦୁର ଶାହା ଜାଫରଙ୍କୁ ବିଦ୍ରୋହୀମାନେ ଭାରତର ସମ୍ରାଟବୋଲି ଘୋଷଣା କଲେ । ଏହି ବିଦ୍ରୋହ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର, ମଧ୍ୟଭାରତ, ରାଜପୁତନା ଓ ବିହାରକୁ ବ୍ୟାପିଗଲା । ଦିଲ୍ଲୀ, ଲକ୍ଷ୍ନୌ, କାନପୁର, ବରେଲି ଓ ଝାନ୍‌ସୀରେ ଏହି ବିଦ୍ରୋହ ଆହୁରି ବ୍ୟାପକ ରୂପନେଲା । କାନପୁରରେ ନାନାସାହେବ ଓ ତାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀ ତାନ୍ତିଆ ତୋପେ ସଂଗ୍ରାମର ନେତୃତ୍ୱ ନେଲେ ।

(ନାନା ସାହେବ)

ଝାନ୍‌ସୀରାଣୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀବାଈ ମଧ୍ୟ ବିଦ୍ରୋହର ନେତୃତ୍ୱ ନେଇଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାରେ ସମ୍ବଲପୁରର ବୀର ସୁରେନ୍ଦ୍ରସାଏ ଏହି ବିଦ୍ରୋହରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ ।

(ଝାନ୍‌ସୀରାଣୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀବାଈ)

ତୁମପାଇଁ କାମ :

(କ) ବିଦ୍ରୋହୀମାନେ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ବାହାଦୁର ଶାହାଙ୍କୁ ଭାରତର ସମ୍ରାଟ ବୋଲି କାହିଁକି ଘୋଷଣାକଲେ, ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ ଆଲୋଚନା କର ।

(ଖ) ଝାନ୍‌ସୀର ରାଣୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀବାଈଙ୍କ ବିଷୟରେ ଅଧିକ ଜାଣିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କର ।

(ଗ) ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିବା ଓଡ଼ିଶାର ନାରୀମାନଙ୍କର ଏକ ତାଲିକା ପ୍ରସ୍ତୁତ କର ।

୧୮୫୭ ମସିହାରେ ସିପାହୀ ବିଦ୍ରୋହବେଳେ ଲର୍ଡ଼ କ୍ୟାନିଂ ଭାରତର ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଜେନେରାଲ ଥିଲେ । ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ କରିବାକୁ ସେ ଆପ୍ରାଣ ଉଦ୍ୟମ କରିଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ପଞ୍ଜାବ, ନେପାଳ, ହାଇଦ୍ରାବାଦ ଆଦିର ଶାସକମାନେ ଲର୍ଡ କ୍ୟାନିଂଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାପାଇଁ ସୈନ୍ୟ ପଠାଇଥିଲେ । ଦିଲ୍ଲୀରେ ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ କରାଯାଇ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ଦ୍ୱିତୀୟ ବାହାଦୁର ଶାହା ଜାଫରଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କରାଗଲା । ତାଙ୍କୁ ମିଆଁମାରର ରେଙ୍ଗୁନସ୍ଥିତ ମାଣ୍ଡାଲେ ଜେଲରେ ବନ୍ଦୀ କରି ରଖାଗଲା । ସେ ଥିଲେ ଭାରତର ଶେଷ ମୋଗଲ ସମ୍ରାଟ ।

(ତାନ୍ତିଆ ତୋପେ)

କାନପୁରଠାରେ ନାନାସାହେବ ପରାସ୍ତ ହୋଇ ନେପାଳର ଜଙ୍ଗଲ ଅଞ୍ଚଳକୁ ପଳାୟନ କଲେ । ଯୁଦ୍ଧ କ୍ଷେତ୍ରରେ ରାଣୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀବାଈ ପ୍ରାଣ ହରାଇଲେ । ତାନ୍ତିଆ ତୋପେ ପରାସ୍ତହୋଇ ବନ୍ଦୀ ହେଲେ । ଜଗଦୀଶପୁରରେ କନଓ୍ୱାର ସିଂ ନିହତ ହେଲେ । ଏହିପରିଭାବରେ ବିଦ୍ରୋହ ବିଫଳ ହୋଇଥିଲା । ଏହି ମହାନ ବିଦ୍ରୋହକୁ ଭାରତର ପ୍ରଥମ ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମ ବୋଲି କୁହାଯାଇଥାଏ ।

(ଯୁଦ୍ଧରତ କନଓ୍ୱାର ସିଂ)

ଫଳାଫଳ :

ବିଲାତରେ ଇଂରେଜ ସରକାର ଜାଣିପାରିଲେ ଯେ ଭାରତୀୟମାନେ ବିଦ୍ରୋହାଭିମୁଖୀ । ସେମାନେ ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ ସରକାରଙ୍କର କିଛି ଦୋଷ ଦୁର୍ବଳତା ଥିବାର ଅନୁଭବ କଲେ । ତେଣୁ ୧୮୫୮ ମସିହାରେ କମ୍ପାନୀ ହାତରୁ ବିଲାତ ସରକାରଙ୍କ ହାତକୁ ଶାସନ କ୍ଷମତା ଆଣିବାପାଇଁ ଆଇନ ପ୍ରଣୀତ ହେଲା । ଏହାଫଳରେ ଭାରତର ଶାସନ ଇଷ୍ଟଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନୀ ହାତରୁ ବିଲାତ ସରକାରଙ୍କ ହାତକୁ ଗଲା । ବିଲାତ ସରକାରଙ୍କର ଜଣେ ମନ୍ତ୍ରୀ ଭାରତ ଶାସନ ଦାୟିତ୍ୱରେ ରହିଲେ । ଭାରତରେ ନିଯୁକ୍ତ ଗଭର୍ଣ୍ଣର ଜେନେରାଲ ଇଂଲଣ୍ଡ ରାଣୀଙ୍କ ପ୍ରତିନିଧିଭାବେ ଭାଇସ୍‌ରାଏ ରୂପେ ପରିଚିତ ହେଲେ । ଭାରତ ବ୍ରିଟିଶ ସରକାରଙ୍କ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଶାସନାଧୀନ ହେଲା ।

ଇଂଲଣ୍ଡର ରାଣୀ ଭିକ୍ଟୋରିଆ ଭାରତ ଶାସନ କ୍ଷମତା ହାତକୁ ନେଲେ ବୋଲି ଆଲ୍ଲାହାବାଦରେ ୧୮୫୮ ମସିହା ନଭେମ୍ବର ୧ ତାରିଖରେ ଏକ ଘୋଷଣାପତ୍ର ପାଠ କଲେ । ଏହି ଘୋଷଣାପତ୍ରରେ କେତେକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଉଲ୍ଲେଖ କରାଗଲା ।

(କ) କମ୍ପାନୀ ଶାସନ କାଳରେ ଦେଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କ ସହିତ ହୋଇଥିବା ଚୁକ୍ତି ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ ରହିବ ।

(ଖ) ଦେଶୀୟ ରାଜାମାନଙ୍କର କ୍ଷମତା, ପଦମର୍ଯ୍ୟାଦା ଏବଂ ସମ୍ମାନ ଅକ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣ ରହିବ ।

(ଗ) ଭାରତୀୟମାନଙ୍କର ମୌଳିକ ଧର୍ମ ବିଶ୍ୱାସ ଉପରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରାଯିବ ନାହିଁ ।

(ଘ) ଭାରତୀୟମାନଙ୍କର ମୌଳିକ ପରମ୍ପରା, ସାମାଜିକ ରୀତିନୀତି ଉପରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରାଯିବ ନାହିଁ ।

(ଙ) ଜାତି, ଧର୍ମ, ବର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ବିଶେଷରେ ଭାରତୀୟମାନଙ୍କୁ ଯୋଗ୍ୟତାଭିତ୍ତିକ ନିଯୁକ୍ତି ଦିଆଯିବ ।

ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ପାଇଁ ନୂତନ ରେଜିମେଣ୍ଟ ଗଠନ କରାଗଲା । ବିଦେଶୀଶାସନ କବଳରୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇବା ପାଇଁ ବିଦ୍ରୋହର ଆହୁରି ବ୍ୟାପକ ଆବଶ୍ୟକତା ଭାରତୀୟମାନେ ଅନୁଭବ କଲେ ।

୧୮୫୭ ବିଦ୍ରୋହରେ ଓଡ଼ିଶାର ଭୂମିକା

୧୮୫୭ ମସିହାରେ ଜାତୀୟ ବିଦ୍ରୋହ କାଳରେ ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳପରି ଓଡ଼ିଶାରେ ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖନୀୟ ଐତିହାସିକ ଘଟଣା ଘଟିଲା । ଏହି ସମୟରେ ବୀର ସୁରେନ୍ଦ୍ରସାଏଙ୍କ ଭୂମିକା ଅତି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ।

(ବୀର ସୁରେନ୍ଦ୍ର ସାଏ)

ବୀର ସୁରେନ୍ଦ୍ରସାଏ :

ବୀର ସୁରେନ୍ଦ୍ରସାଏ ସମ୍ବଲପୁରର ଖିଣ୍ଡା ଗ୍ରାମରେ ୧୮୦୯ ମସିହାରେ ଚୌହାନ ରାଜପୁତ ପରିବାରରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପିତାଙ୍କ ନାମଥିଲା ଧରମ ସିଂହ । ସେ ଚୌହାନ ରାଜବଂଶର ବଳିୟାର ସିଂହଙ୍କ ଉତ୍ତରାଧିକାରୀଥିଲେ । ୧୮୨୭ ମସିହାରେ ରାଜା ମହାରାଜା ସାଏଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁପରେ ତାଙ୍କ ବିଧବା ପତ୍ନୀ ରାଣୀ ମୋହନ କୁମାରୀଙ୍କୁ ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କର ପ୍ରଶାସନିକ ଅଫିସର ଶାସନ କ୍ଷମତା ଅର୍ପଣ କଲେ । ଏହାଦ୍ୱାରା ସୁରେନ୍ଦ୍ର ସାଏଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ନ୍ୟାଯ୍ୟ ଅଧିକାରରୁ ବଞ୍ଚିତ କରାଗଲା । ଏହାଫଳରେ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ସାଏ କ୍ଷୁବ୍ଧହେଲେ । ଗଣ୍ଡ ଓ ବିଂଝାଲ ଆଦିବାସୀମାନେ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ସାଏଙ୍କ ଦାବିକୁ ସମର୍ଥନ କଲେ । ବିଦ୍ରୋହ ହେଲା । ରାଣୀ ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ଇଂରେଜ ସରକାର ରାଣୀଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ୧୮୩୭ ମସିହାରେ ନାରାୟଣ ସିଂହଙ୍କୁ ବସାଇଲେ । ଏଥିରେ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ସାଏ ଆହୁରି ଉତ୍‌କ୍ଷିପ୍ତ ହେଲେ । ସାଧାରଣ ଜନତା ସୁରେନ୍ଦ୍ର ସାଏଙ୍କ ସପକ୍ଷରେ ସମର୍ଥନ ଜଣାଇଲେ । ଇଂରେଜ ସରକାର ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ କଲେ । ତାଙ୍କୁ ୧୮୪୦ରେ ବନ୍ଦୀ କରାଯାଇ ହଜାରିବାଗ ଜେଲକୁ ପଠାଯାଇଥିଲା । ବୀର ସୁରେନ୍ଦ୍ରସାଏ ୧୮୫୭ର ବିଦ୍ରୋହରେ ସମ୍ବଲପୁରର ନେତୃତ୍ୱ ନେଇଥିଲେ । ସେ ତାନ୍ତିଆ ତୋପେ, ଲକ୍ଷ୍ମୀବାଈ ଓ ନାନା ସାହେବଙ୍କ ସହ ସମକକ୍ଷ ଥିଲେ ।

ତୁମପାଇଁ କାମ :

ବୀର ସୁରେନ୍ଦ୍ର ସାଏଙ୍କୁ ଏକ ମୁଖ୍ୟ ଚରିତ୍ର ରୂପେ ନେଇ ଏକ ନାଟକ ପ୍ରସ୍ତୁତ କର ।

୧୮୫୭ ଜୁଲାଇ ୩୧ ଦିନ ବିଦ୍ରୋହୀମାନେ ହଜାରୀବାଗ ଜେଲ ଭାଙ୍ଗି ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ କରିଦେଲେ । ମୁକ୍ତ ବନ୍ଦୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ସାଏ ଓ ତାଙ୍କ ସାନଭାଇ ଉଦନ୍ତ ସାଏ ଥିଲେ । ସେମାନେ ସମ୍ବଲପୁର ଆସି ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଆଦିବାସୀଙ୍କୁ ସଂଗଠିତ କଲେ ।

ଜମିଦାର, ଗୌନ୍ତିଆ ଓ ମାନ୍ୟଗଣ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ତାଙ୍କୁ ସ୍ୱାଗତ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା ଜଣାଇଲେ । ସୁରେନ୍ଦ୍ର ସାଏଙ୍କର ସଶସ୍ତ୍ର ଆବିର୍ଭାବରେ ଇଂରେଜ ସେନାପତି ଲି ଭୟଭୀତ ହୋଇଥିଲେ । ତାଙ୍କ ନିବେଦନ ପତ୍ରକୁ ଉଚ୍ଚ କର୍ତ୍ତୃପକ୍ଷଙ୍କ ବିଚାରପାଇଁ ପଠାଇଦେବାକୁ ସେ ପ୍ରତିଶୃତି ଦେଲେ । ତାଙ୍କ ପରାମର୍ଶକ୍ରମେ ସେ କିଛିଦିନ ସମ୍ବଲପୁରରେ ଅପେକ୍ଷାକଲେ । କିଛିଦିନ ଅପେକ୍ଷା କରିବାପରେ କିଛି ବିଚାର ନ ମିଳିବାରୁ ସେ ନିଜକୁ ଗୃହବନ୍ଦୀ ପରି ଅନୁଭବ କଲେ । କାଳ ବିଳମ୍ବ ନକରି ପୋଲିସ ଜଗୁଆଳୀ ଆଖିରେ ଧୂଳିଦେଇ ସେ ଜନ୍ମଭୂମି ଖିଣ୍ଡାକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କଲେ । ତାଙ୍କ ଡାକରାରେ ସମ୍ବଲପୁରର ଜମିଦାର, ଗୌନ୍ତିଆ, ଆଦିବାସୀ ଓ ସାଧାରଣ ଜନତା ବିଦ୍ରୋହରେ ସାମିଲ ହେଲେ ।

ତୁମେ ଜାଣିଛ କି ?

ଗ୍ରାମ୍ୟ ମୁଖ୍ୟ ହିସାବରେ ଜମିଦାରଙ୍କ ତରଫରୁ ରାଜସ୍ୱ ଆଦାୟ କରୁଥିବା ଓ ମାଲିମୋକଦ୍ଦମା ବିଚାର କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ଗୌନ୍ତିଆ କୁହାଯାଏ ।

ବୀର ସୁରେନ୍ଦ୍ରସାଏ ତାଙ୍କ ସମର୍ଥକ ବିଦ୍ରୋହୀମାନଙ୍କୁ ୪ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କଲେ । ଗୋଟିଏ ଦଳ ଭାଇ ଉଦନ୍ତ ସାଏଙ୍କ ସେନାପତିତ୍ୱରେ ରହିଲା । ତାଙ୍କ ଦଳ ଝାରସୁଗୁଡ଼ା ଘାଟୀଠାରେ ଅବସ୍ଥାପିତ ହେଲେ । ଏମାନେ ହଜାରୀବାଗ ଓ ରାଞ୍ଚି ସହିତ ସମ୍ବଲପୁରର ଯୋଗାଯୋଗ କାଟିଦେଲେ । ତୃତୀୟ ଦଳ ଲୋଇସିଂହା ଜମିଦାରଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ କଟକ-ସମ୍ବଲପୁର ରାଜ ରାସ୍ତାରେ ଥିବା ବଟଘାଟୀଠାରେ ଅବସ୍ଥାପିତ ହେଲେ । ଚତୁର୍ଥଦଳ ଘେଁସ୍ ଜମିଦାର ମାଧୋ ସିଂହଙ୍କ ନେତୃତ୍ୱରେ ସମ୍ବଲପୁର-ନାଗପୁର ରାଜପଥଠାରେ ଥିବା ସିଂଗୋଡା ଘାଟୀରେ ଅବସ୍ଥାପିତ ହୋଇ ଏହି ରାସ୍ତାକୁ କରାୟତ୍ତ କଲେ । ମାଧୋସିଂହ ଯୁଦ୍ଧକରି ବନ୍ଦୀ ହେଲେ । ସେ ମୃତ୍ୟୁଦଣ୍ଡ ପାଇଲେ ।

ସୁରେନ୍ଦ୍ରସାଏ ଅଧିକ ପାଇକ ସଂଗ୍ରହ କଲେ । ବିଦ୍ରୋହୀମାନଙ୍କୁ ମୁକାବିଲା କରିବାପାଇଁ ନାଗପୁରରୁ କ୍ୟାପ୍‌ଟେନ୍ ଇ.ଜି.ଉଡ୍ କେତେକ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ସୈନ୍ୟସହ ସମ୍ବଲପୁରଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ଏବଂ କୁଡ଼ୋପଲ୍ଲୀଠାରେ ବିଦ୍ରୋହୀମାନଙ୍କ ଉପରେ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ୫୩ଜଣ ବିଦ୍ରୋହୀଙ୍କ ସହିତ ସୁରେନ୍ଦ୍ରସାଏଙ୍କ ଭାଇ ଛବିଳ ସାଏ ନିହତ ହେଲେ । ବିଦ୍ରୋହୀମାନେ କ୍ୟାପ୍‌ଟେନ୍ ଉଡ୍‌କୁ ହତ୍ୟା କଲେ ।

କର୍ଣ୍ଣେଲ ଫୋରେଷ୍ଟର ୧୮୫୮ ମସିହା ମାର୍ଚ୍ଚ ୨୯ ତାରିଖ ଦିନ ଏକ ବିରାଟ ସୈନ୍ୟବାହିନୀ ଧରି ସମ୍ବଲପୁରରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେ ବହୁତ ଅତ୍ୟାଚାର କଲେ । ବିଦ୍ରୋହୀ ଜମିଦାରମାନଙ୍କୁ ସେ ବନ୍ଦୀ କଲେ ଓ ଫାଶୀ ଦଣ୍ଡଦେଲେ । ନିଷ୍ଠୁରଭାବରେ ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ କରିବାର ଉଦ୍ୟମ ଜାରି ରହିଲା । ୧୮୬୧ ମସିହା ସେପ୍ଟେମ୍ବର ୨୪ ତାରିଖରେ କମିଶନର ମେଜର ଇମ୍ପେ ଘୋଷଣା କଲେ ଯେ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ସାଏ, ତାଙ୍କ ଭାଇ ଉଦନ୍ତ ସାଏ ଓ ପୁତ୍ର ମିତ୍ରଭାନୁଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ବିଦ୍ରୋହୀଙ୍କୁ କ୍ଷମା ଦିଆଯିବ । ଏହାଫଳରେ ଅନେକ ବିଦ୍ରୋହୀ ଜଙ୍ଗଲରୁ ଆସି ସରକାରଙ୍କ ନିକଟରେ ଆତ୍ମ ସମର୍ପଣ କଲେ । ସୁରେନ୍ଦ୍ର ସାଏଙ୍କର ରାଜଗାଦି ପ୍ରଶ୍ନକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରାଗଲା ।

୧୮୬୩ ମସିହାରେ ସମ୍ବଲପୁରର ଡେପୁଟି କମିଶନର କ୍ୟୁମ୍ବର ଲେଜ୍ ସୁରେନ୍ଦ୍ରସାଏ ଓ ତାଙ୍କ ସହଯୋଗୀମାନଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କରିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ । ୧୮୬୪ ମସିହା ଜାନୁୟାରୀମାସ ୨୩ ତାରିଖରେ ସୁରେନ୍ଦ୍ରସାଏ ବନ୍ଦୀହେଲେ । ସେ ଅସିରଗଡ ଦୁର୍ଗରେ ଆଜୀବନ ବନ୍ଦୀଭାବେ ରହିଲେ । ବୀର ସୁରେନ୍ଦ୍ରସାଏ ୧୮୮୪ ମସିହା ଫେବୃୟାରୀ ମାସ ୨୮ ତାରିଖ ଦିନ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ ।

●

ଆମେ କ'ଣ ଶିଖିଲେ ?

- ଜୟୀ ରାଜଗୁରୁ ଓ ବକ୍ସି ଜଗବନ୍ଧୁଙ୍କ ପରି ମହାନ୍ ଯୋଦ୍ଧାମାନଙ୍କର କର୍ମ ନିଷ୍ଠା, ତ୍ୟାଗ ଓ ଦେଶପ୍ରୀତି ସଂପର୍କୀୟ ଜ୍ଞାନ
- ସ୍ୱାଧୀନତା ସଂଗ୍ରାମରେ ଖୋର୍ଦ୍ଧାର ପାଇକ ବିଦ୍ରୋହ, ଘୁମୁସରର କନ୍ଧ ବିଦ୍ରୋହ, କେନ୍ଦୁଝରର ଭୂୟାଁ ବିଦ୍ରୋହ ଓ ମୟୂରଭଞ୍ଜର କୋହ୍ଲ ଓ ସାନ୍ତାଳମାନଙ୍କ ଆନ୍ଦୋଳନର ପ୍ରଭାବ
- ୧୮୫୭ ସିପାହୀ ବିଦ୍ରୋହର ବିଭିନ୍ନ କାରଣ ଓ ଫଳାଫଳ
- ମଙ୍ଗଳ ପାଣ୍ଡେ, ନାନା ସାହେବ, ତାନ୍ତିଆ ଟୋପେ, ଝାନ୍‌ସୀରାଣୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀବାଈ, ବୀର ସୁରେନ୍ଦ୍ର ସାଏଙ୍କ ପରି ସଂଗ୍ରାମୀମାନଙ୍କର ଅବଦାନ ।

ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ

୧ । **ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ପ୍ରାୟ ୭୫ଟି ଶବ୍ଦରେ ଦିଅ ।**

(କ) ରାଜା ଦ୍ୱିତୀୟ ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କ ରାଜତ୍ୱର ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ଅବସ୍ଥାରେ କି କି ସମସ୍ୟା ଦେଖାଗଲା ?

(ଖ) ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ଖୋର୍ଦ୍ଧାରାଜାଙ୍କ ସହିତ କାହିଁକି ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା ?

(ଗ) ବିପ୍ଳବୀ ଜୟୀ ରାଜଗୁରୁଙ୍କୁ କାହିଁକି ଫାଶୀ ଦିଆଗଲା ?

(ଘ) ପାଇକ ବିଦ୍ରୋହର ମୁଖ୍ୟ କାରଣଗୁଡ଼ିକ କ'ଣ ?

(ଙ) କନ୍ଧ ବିଦ୍ରୋହରେ ଦୋରା ଓ ଚକରା ବିଶୋଇଙ୍କ ଭୂମିକାର ଏକ ବିବରଣୀ ପ୍ରଦାନ କର ।

(ଚ) ଭୂୟାଁମାନେ ଇଂରେଜମାନଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ କାହିଁକି ବିଦ୍ରୋହ କଲେ ?

(ଛ) 'ଧରଣୀ ମେଳି' କ'ଣ ? ଏହା କାହିଁକି ସୃଷ୍ଟିହେଲା ?

(ଜ) କୋହ୍ଲମାନେ କାହିଁକି ବିଦ୍ରୋହ କଲେ ?

(ଝ) ସାନ୍ତାଳ ବିଦ୍ରୋହ କିପରି ଅଗ୍ରଗତି କଲା ?

(ଞ) ସିପାହୀ ବିଦ୍ରୋହର ମୁଖ୍ୟ କାରଣଗୁଡ଼ିକ କ'ଣ ?

(ଟ) ସିପାହୀ ବିଦ୍ରୋହର ଫଳାଫଳ କ'ଣ ହେଲା ?

(ଠ) ସୁରେନ୍ଦ୍ରସାଏ କାହିଁକି ବିଦ୍ରୋହ କଲେ ?

୨ । **ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ପ୍ରାୟ ୨୦ଟି ଶବ୍ଦରେ ଲେଖ ।**

(କ) ଶହୀଦ ରାଜଗୁରୁ କେବେ ଓ କେଉଁଠାରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ?

(ଖ) ରାଜା ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କୁ କେଉଁଠାରେ ବନ୍ଦୀ କରାଗଲା ଓ ମୁକ୍ତ କରାଯାଇ କେଉଁଠାରେ ରଖାଗଲା ?

(ଗ) ଜଗବନ୍ଧୁଙ୍କର ପୁରା ନାମ କ'ଣ ? ସେ କ'ଣ ଥିଲେ ?

(ଘ) ପାଇକ ବିଦ୍ରୋହ କେଉଁ କେଉଁ ଅଞ୍ଚଳରେ ବ୍ୟାପିଥିଲା ?

(ଙ) କିଏ କିଏ କନ୍ଧ ବିଦ୍ରୋହର ନେତୃତ୍ୱ ନେଇଥିଲେ ?

(ଚ) ଭୂୟାଁ ବିଦ୍ରୋହ କେବେ ସଂଗଠିତ ହେଲା ଓ କିଏ ଏହାର ନେତୃତ୍ୱ ନେଇଥିଲେ ?

(ଛ) କିଏ କିଏ ସାନ୍ତାଳ ବିଦ୍ରୋହର ନେତୃତ୍ୱ ନେଇଥିଲେ ?

(ଜ) କିଏ ରାଜସ୍ୱତ୍ୱଲୋପନୀତି ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ କରିଥିଲେ ?

(ଝ) ଏନ୍‌ଫିଲଡ୍ ବନ୍ଧୁକର ବ୍ୟବହାରକୁ ଉଭୟ ହିନ୍ଦୁ ଓ ମୁସଲମାନମାନେ କାହିଁକି ବିରୋଧ କରିଥିଲେ ?

(ଞ) ମଙ୍ଗଳପାଣ୍ଡେଙ୍କୁ କାହିଁକି ମୃତ୍ୟୁ ଦଣ୍ଡ ଦିଆଗଲା ?

(ଟ) ରାଣୀ ଭିକ୍ଟୋରିଆ କେଉଁଠାରେ ଘୋଷଣା ପତ୍ର ପାଠ କରିଥିଲେ ?

(ଠ) ସୁରେନ୍ଦ୍ର ସାଏ **ଲି** ଙ୍କୁ କେବେ ଦେଖା କରିଥିଲେ ?

୩ । ବନ୍ଧନୀ ମଧ୍ୟରୁ ଠିକ୍ ଉତ୍ତର ବାଛି ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନ ପୂରଣ କର ।

(କ) ଜୟୀ ରାଜଗୁରୁ _______ ରେ ଶାସନ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କ୍ଷମତା ହାତକୁ ନେଲେ ।
(୧୮୫୭, ୧୮୦୪, ୧୭୯୮, ୧୮୦୩)

(ଖ) ବିଦ୍ରୋହୀମାନେ ହଜାରୀବାଗ ଜେଲଭାଙ୍ଗି ଦେବା ଫଳରେ _______ ମୁକ୍ତ ହୋଇଗଲେ ।
(ଚକରା ବିଶୋଇ, ବକ୍ସି ଜଗବନ୍ଧୁ, ଜୟୀ ରାଜଗୁରୁ, ସୁରେନ୍ଦ୍ରସାଏ)

(ଗ) ୧୮୧୭ରେ _______ ବିଦ୍ରୋହ ସଂଗଠିତ ହୋଇଥିଲା ।
(ପାଇକ, ସାନ୍ତାଳ, ସିପାହୀ, କୋହ୍ଲ)

(ଘ) ଚକରା ବିଶୋଇକୁ ଧରାଇଦେଲେ ତିନିହଜାର ଟଙ୍କାର ପୁରସ୍କାର _______ ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ ।
(କ୍ୟାନିଂ, ଡ଼େଲହାଉସୀ, ଓ୍ବେଲେସ୍‌ଲି, କର୍ଣ୍ଣଓ୍ବାଲିସ)

୪ । ରେଖାଙ୍କିତ ଅଂଶ ପରିବର୍ତ୍ତନ ନ କରି ଭ୍ରମ ସଂଶୋଧନ କର ।

(କ) ରାଜା ୨ୟ ମୁକୁନ୍ଦଦେବଙ୍କୁ ପୁରୀରାଜା ରୂପେ ଘୋଷଣା କରାଗଲା ।

(ଖ) ୧୮୯୮ରେ ଭୂୟାଁ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ରତନା ଏକ ମେଳିର ନେତୃତ୍ୱ ନେଲେ ।

(ଗ) ସାନ୍ତାଳ ବିଦ୍ରୋହ ୧୮୧୭ରେ ହୋଇଥିଲା ।

(ଘ) କନଓ୍ବାର ସିଂ ନାନା ସାହେବଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀଥିଲେ ।

୫ । ନିମ୍ନଲିଖିତ 'କ' ସ୍ତମ୍ଭ ସହିତ 'ଖ' ସ୍ତମ୍ଭକୁ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକ ମେଳ ଅନୁଯାୟୀ ସଂଯୋଗ କର ।

'କ'	'ଖ'
୧୮୦୪	କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଯୁଦ୍ଧ
ପାଇକ	ଏନ୍‌ଫିଲଡ୍ ବନ୍ଧୁକ
ଘୁମୁସର	ଖୋର୍ଦ୍ଧା ଅଧିକୃତ
କଙ୍କାମାଝୀ	ଧନଞ୍ଜୟ ଭଞ୍ଜ
ମଙ୍ଗଳପାଣ୍ଡେ	କାଳିଆ ମହାନ୍ତ

•

ତୁମପାଇଁ କାମ :

ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ସହାୟତାରେ ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ବିଭିନ୍ନ ବିପ୍ଳବରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ବିପ୍ଳବୀମାନଙ୍କର ଜୀବନୀ ସହିତ ତାଙ୍କର ଅବଦାନ ସଂକ୍ଷେପରେ ଲେଖ ।

ଜୟୀ ରାଜଗୁରୁ, ବକ୍ସି ଜଗବନ୍ଧୁ, ଦୋରା ବିଶୋୟୀ, ଚକ୍ରା ବିଶୋୟୀ, ସୁରେନ୍ଦ୍ର ସାଏ, ରତ୍ନା ନାୟକ